

NEW AGE

GAMLE TANKER FOR NY TID

Sir Edward Burne-Jones: *The Garden of Pan* (1886/7). En reaksjon mot tidas «forblindede fornuft».

Ide to neste artiklene tilbyr vi en kritisk presentasjon av to talsmenn for en internasjonal tankestrøm som blir kalt New Age. Bjørn Vassnes er norsk og har gjennom boka «Gjenopppdagelsen av mennesket» fra 1985 lansert New Age som filosofi for alternativbevegelsene våre, først og fremst miljø- og kvinnebevegelsen.

Fritjof Capra er amerikansk fysiker, californisk miljøprofet og talmann for østlig mystikk. I april 86 ble han tidsriktig lansert på «workshops» og i stor-møte av det konservative styret i Det Norske Studentersamfund.

Er dette brukbare tanker for den nye tida? Tilknytninga til mystikken er ihvertfall moteriktig nok. New Age utformer sitt svar ved å forkaste det mekaniske verdensbildet som den hevder vitenskapen har bygd på fra 1600-tallet, opplysningstida og fram til i dag. Den beveger seg inn på terrenget til en annen tanketrend i tida:

Postmodernismen. Denne forkaster modernismen, trua på det rasjonelle, på fornuften.

Men har *marxismen* og venstrebevegelsen noe å hente i disse filosofiske forklaringene? Det er jo sant nok at det er lettere å finne uløste problemer, enn teorier som gir holdbare svar. Det er mer spesielt sant at verden ikke er rasjonell. Imperialisme, sult, atomkraft, atomkrig, arbeidsløshet og krise — alt dette uttrykker en ufornuftig verden. Men ettersom vi nå engang blir stilt overfor det irrasjonelle, står fortsatt to muligheter åpne: Gjøre det irrasjonelle rasjonelt — forstå verden for å forandre den, eller å forkaste rasjonalismen — sjøl gå inn i mystikkens trygge, men irrasjonelle forklarings-verden. □

R ELATIVT ELEVANTE EALITETER

Trenger vi en ny måte å se verden på? Fins det et tankesett eller paradigme som er marxismen overlegen og bedre rustet til å forstå utviklinga? «New Age» representerer en rivaliserende retning til marxismen. La oss se om den holder mål.

Av Lars Simonsen

Bjørn Vassnes har skrevet en bok om filosofi. Den har den noe merkelige tittel «Gjenoppdagelsen av mennesket - det nye paradigmet». Paradigme betyr synsett, tenkesett eller grunnsyn. Men er dette paradigmet et brukbart redskap for å svare på utfordringene i vår tid?

Det er i hvertfall dette jeg oppfatter som poenget med filosofi.

Innsikten i hvordan kapitalismen fungerer har da også vært styrken til kommunistisk teori og filosofi.

Vassnes representerer en filosofisk utfordring til marxismen. Hans bok baserer seg mye på forfattere som Fritjof Capra (se forklaring) og Ilya Prigogine (se forklaring).

Disse (særlig Capra) står i spissen for en internasjonal strømning, New Age, som delvis «spår» delvis krever et nytt helhetssyn., De kritiserer skarpt vestlig tenkning og vitenskapssyn og i stedet framheves østlig tenkesett med sin systemtenkning og det trekkes parallel-

Bjørn Vassnes.

FOTO: KLASSEKAMPEN

NEW AGE

FRITJOF CAPRA

Verdenskjent fysiker, systemteoretiker, fremtidsforsker og forfatter av bestsellerne *The Tao of Physics* og *The Turning Point*.

I *The Tao of Physics* viste Capra til slående paralleller mellom ny erkjennelse i «den nye fysikken» og Østens mystiske tradisjoner og verdensbilde. I *The Turning Point* viser han hvordan denne nye innsikt forespeiler en fundamental endring i alle vitenskapsgrenser og en dyptgripende forandring i våre verdier.

Capra's bøker er blitt oversatt til over 15 språk og har solgt 1 1/2 million eksemplarer.

ler mellom denne og de nyeste oppdagelser innfor kjernefysikkens område.

Kort kan en vel si at de «reiser kamp» for helhetstenkning i motsetning til en oppfattelse av verden som mekanisk, stillestående og uforanderlig.

Slik oppfatter jeg også hovedpoenget i Vassnes sin bok. Umiddelbart høres jo dette ut som allierte. (Jeg tenkte den dialektiske materialisme skulle få kredit hos Vassnes.)

Er det tilfelle?

Finnes ikke virkeligheten om den blir liten nok?

Grunnleggende i Vassnes sine resonementer er en gjennomgang av en del av den nyeste utviklinga innfor kjernefysisk teori. Dette brukes til å etablere et ganske bestemt syn på virkeligheten og forholdet subjektivt og objektivt.

Først — har det noen interesse å snakke om fysikk hvis man er interessert i politikk eller omvendt? Jeg mener både ja — og nei. Mest nei. På det filosofiske område har det en viss sammenheng f.eks. spørsmål som:

— Finnes virkeligheten objektivt uavhengig av menneskens viten og vilje?

— Kan vi skaffe oss sikker informasjon om denne virkelighet — hvordan den fungerer og hvilke lover den følger?

Slike spørsmål er viktige å avklare både hvis man skal drive med naturvitenskap og med politikk. Historia viser flere eksempler på at en skal være forsiktig med å trekke slutninger fra det ene området til det and-

Artikkelforfatteren polemiserer mot oppfatninga om at det eneste vi vet om virkeligheten er slik vi sanser den.

re, for eksempel Lysenko — affæren.

Likevel, den dialektiske materialismen foregir å være en generell teori for materie i bevegelse, enten denne er atomer eller klasser. Dersom dette skal ha noe for seg forutsetter det at det finnes felles bevegelsesmønstre for forskjellige deler av virkeligheten, videre at teorien, for eksempel den dialektiske materialisme er sann, sier noe virkelig om disse bevegelsesmønstre.

Den dialektiske materialisme svarer bekreftende på de to spørsmål vi stilte i sta. Ja, materien finnes objek-

HEISENBERGERS SIKKERHETSRELASJON

Heisenbergs usikkerhetsrelasjon kan uttrykkes ved formelen: $(\delta)p \times (\delta)q = h$ Dvs. Usikkerheten i bestemmelsen av posisjonen er omvendt proporsjonal med bestemmelsen av bevegelse-energien.

tivt, uavhengig av menneskenes viten. Ja, menneskene kan skaffe seg greie på lovene som styrer materien gjennom sin praksis.

Hva svarer Vassnes?

Slik jeg oppfatter han går han til felts mot en oppfattelse av verden som bestående av isolerte ting, som står i et konstant årsaks-virkningsforhold til hverandre. I stedet framhever han at virkeligheten består av prosesser - relasjoner - systemer i flere lag på hverandre. Utviklinga av disse prosessene skaper nye forhold.

NEW AGE

Dette høres jo bra ut fra en dialektisk synsvinkel, men han uttrykker seg slik:

«Dette med å se bort fra fundamentale partikler og fundamentale størrelser og heller se virkeligheten som et **nettverk av relasjoner** representerer et endelig brudd med den mekanistiske, reduksjonistiske tenkningen som har dominert vesten siden 1600-tallet. Det innebærer en tilnærming til den virkelighetsforståelsen som gjør seg gjeldende i asiatiske filosofier som taoisme og Zen-buddhisme. Og parallellen mellom asiatisk filosofi og moderne fysikk er da også blitt beskrevet i en rekke bøker de seneste årene.» (s.59) Er det da slik å forstå at dette «nettverk av relasjoner» ikke består av noe som helst?

Finnes ikke virkeligheten om den blir liten nok ?

Slik jeg skjønner Vassnes så mener han at den ikke gjør det. Klarest uttrykker han det under en diskusjon av forholdet mellom natur og kultur.

«Men etter at kvantefysikken viste at at det tinglige er en ren abstraksjon blir et slikt skille mellom konkret, materiell virkelighet og abstrakt, ikke — materiell virkelighet vanskelig å opprettholde.»

Når Vassnes peker på at skillet mellom materie og ånd (ikke-materielle ting) ikke er absolutt, så har det for såvidt mye tilfelles med Engels. For hva er vel egentlig «ånd»? Mens Engels svarte med å si at «tanken er den høyeste form for materie i bevegelse», velger Vassnes den motsatte løsning: Materie er den høyeste form for tanker i bevegelse.

Viser kvantemekanikken at virkeligheten ikke finnes?

Jeg er ikke fysiker eller ekspert på kvantemekanikk, men jeg oppfatter problemet som følger:

På makroplanet - i verdenen til oss vanlig dødelige vil et legeme i bevegelse ha en bevegelsesenergi ut fra sin masse og fart, og vil til forskjellige tidspunkt være å finne på forskjellige steder på den banen det beveger seg. Det går derfor mulig å bestemme bevegelsesmengden og posisjonen i et bestemt punkt.

Er legemet derimot en elementærpartikkel vil det være en usikkerhet i bestemmelsen av dens energi og posisjon som er karakterisert gjennom det som kalles Heisenbergs usikkerhetsrelasjon.

Jo nøyaktigere man kan si hvor en partikkel befinner seg, jo **unøyaktigere** kan man si noe om dens bevegelsesenergi og omvendt. Det vil si at vi ikke fullt ut kan finne ut av tilstanden i virkeligheten, men må **bestemme** oss for hvilken side av virkeligheten vi vil finne ut av og uttale oss om. Sannheten er altså relativ og **full** oversikt er umulig å få.

Hvilke konsekvenser en skal trekke av kvantemekanikken er det forskjellige syn på, også blant vitenskapsfolk, men Vassnes trekker den konsekvens at det eneste vi egentlig veit om virkeligheten er våre sanseinntrykk. Naturen gir forskjellige svar ettersom hvilke subjektive spørsmål vi stiller (forskjellige forsøksoppstillinger). «Elementærpartiklene skulle jo nettopp

NEW AGE

være byggesteinene i det mekanistisk/reduksjonistiske systemet. Og så viser det seg at vi ikke engang kan si at de eksisterer, objektivt sett. De har bare en tilbøyelighet til å eksistere, og det er umulig å si noe som helst sikkert om dem. Det reneste anarki syns å råde, og ingen vitenskapsmann kan gjøre noe med dette.»

For det første er forskjellige forsøksoppstillinger ikke rein subjektiv måte å utspørre virkeligheten på. Bestemte forsøksoppstillinger gir bestemte og forskjellige svar på elementærpartiklenes natur. Men det er **ikke** humøret eller den ideologiske overbevisning til vitenskapsmannen/kvinnen som avgjør hvilke svar man får ut. En forsøksoppstilling vil alltid inneholde et element av teori, men dette gjelder ikke bare på elementærpartikkelplanet. Også en så enkel sak som å sjekke om en kabel er strømførende, noe elektrikere gjør daglig, er gjennomsyret av teori, ja umulig å gjennomføre eller avlese uten teorier om elektrisitetens natur. Blir det av den grunn subjektivt? Finnes det kanskje ingen spenning om apparatet viser 110 Volt til jord?

For det andre. Vassnes påpeker sjøl grunner i boka si til at det gjelder forskjellige fysiske lover på mikroplanet og makroplanet. De store talls lov. Om et bestemt elektron i papiret i Røde Fane kanskje ikke er der hele tida så er ikke det så interessant hvis bare de fleste elektroner har en «tendens til å eksistere», slik at du fortsatt sitter med Røde Fane mellom henda.

Virkeligheten består av forskjellige nivåer og vi må gjøre konkrete undersøkelser og skaffe oss særegne teorier for hvert nivå. Vassnes anerkjenner for såvidt det, men han hevder altså at på det minste nivå vi utforsker så forsvinner virkeligheten.

Forakt for detaljert og konkret kunnskap?

I sin kritikk av mekaniske og reduksjonistiske syn på verden går Vassnes også kraftig til angrep på vitenskapsens krav om å være eksakt, gi målbare data som kan beregnes. Han kritiserer tendensen til å fortape seg i enkeltdeler og framhever systemer, prosesser som det materien er bygd opp av. Jeg vil nå hevde at det er forskjell på å fortape seg og fordype seg, sjøl om grensen kanskje ikke alltid er like lett å trekke. I denne sammenheng må vi likevel spørre: Hva slags helhetssyn eller prosessforståelse er det mulig å danne uten detaljstudier, konkret kunnskap om deler av et system?

Noen eksempler: En bil: En bil kan betraktes som et system. De fleste som kjører bil veit at hvis de gir visse instruksjoner til bilen vil de få bestemte resultater ut — som oftest. Trykker du på bremsepedalen bremser bilen opp o.s.v. De fleste kjører altså rundt i sitt system glade og fornøyde uten å vite en døyt om alle de me-

Hvordan vil Vassnes skille mellom den bondevikske forklaring på livets opprinnelse og en vitenskapelig, i sin streben etter helhetstenking?

NEW AGE

Det er lett å tru at en sjøl er skyld i arbeidsledighet, ens egen umiddelbare praksis tilsier at det er riktig. Men teori er noe mer enn å ordne umiddelbare erfaringer.

kaniske, hydrauliske og kjemiske prosesser som bilen består av og som gjør at de kommer på jobb. De har hva man kan kalle en prosessforståelse av bilen. Poenget er kort og godt at sjøl om man inntar et standpunkt som sier at materien er bygd opp av systemer, blir ikke det noe argument mot nitide detaljstudier. Hvis oppgaven går ut på å bygge en bil, tror jeg Vassnes skjønner hvor kort han kommer med sin «prosessforståelse av systemet» uten at han øker detaljkunnskapen fra sjåførens til ingeniørens nivå.

Eks. Kapitalismen har skylda.

Ta påstanden: «50 år til med kapitalisme er en økologisk katastrofe, 100 år til en økologisk umulighet». En slik påstand om en del av prosessene innafor systemet kapitalisme krever egentlig svært mye detaljkunnskap om natur og økologiske forhold, såvel som om samfunnsforhold. Detaljerte og nitide målinger av f.eks. pH i vann og elver er svært viktig hvis man vil ha folk til å tro på ens fine generelle teorier om samfunnet og økologien og mere konkret påstanden om at Thatchers kapitalistiske industri ødelegger vann og skog i Norge. Både politisk og teknisk er detaljkunnskapen nødvendig for å forstå, men ikke minst **gjøre** noe med systemet. Den er nødvendig både for å mobilisere folk og rent faktisk gjøre noe med forurensningen.

Kravet om detalj-kunnskap kan være basert i forskjellige filosofiske utgangspunkt. Sannheten, at Englands kapitalistiske industri forsurer miljøet i Norge, kan sjølsagt pulveriseres i en mengde detaljspørsmål. Thatchers industri-økonomer vil sikkert prøve det, og påstå at det ikke er vitenskapelig bevist at skogsdød skyldes sur nedbør, før de sjøl har «reist med» nedbøren. Sjøl da kommer de til å prøve å hindre kritikk, kanskje ved å låne argumenter fra Vassnes om at vi egentlig ikke kan vite om SO₂ finnes på mikroplanet.

Detaljerte kunnskaper står ikke i veien for å etablere

en større helhetsforståelse av virkeligheten som bestående av prosesser i stedet for en samling døde partikler og at utvikling er noe annet enn mekanisk vekselvirkning. Tvert i mot. Når Vassnes i positive ordelag trekker fram helhetsforståelsen til de førkapitalistiske samfunn, virker det som om han glemmer at det er nettopp den vitenskapelige utvikling under kapitalismen som har gitt grunnlaget for en ny og riktigere helhetsforståelse.

Er teorien sannere enn virkeligheten?

Vassnes oppfordrer altså til helhets — prosessen — tenkning. I sin iver etter dette rakker han ned på detaljkunnskaper og går faktisk så langt som til å fjerne den materielle substans i prosessen. «Det tinglige er en ren abstraksjon». D.v.s. han opphever skillet mellom det materielle og ikke—materielle ved å gjøre alt ikke — materielt.

Men hva slags teoriforståelse er nå dette. Helhetstenkning, er det bra uansett hva denne helheten går ut på? Hvordan vil Vassnes f.eks. skille mellom den bondeviske forklaring på livets opprinnelse og en moderne vitenskapelig? I følge den dialektiske materialismen er teori en abstraksjon av virkeligheten. Materien oppfattes som lagdelt, skinn og vesen. Materien har et skinn, slik den framtrer for oss på overflata. Bak denne virkeligheten er materiens vesen som er styrt av lover — bevegelseslover for materiens utvikling. Teoriens oppgave er å avdekke disse bevegelseslovene for de forskjellige deler av materien. Gjennom teoretiske begreper prøver menneskene å fatte hvordan materien utvikler seg. Oppfattet på denne måten er ikke verden slik den ser ut og teorien er sannere enn virkeligheten.

Noen eks: Hver enkelt er skyld i arbeidsløsheten. Kapitalismen er skyld i arbeidsløsheten.

Hvilke av disse to utsagnene er nærmest virkeligheten? Ideologisk forklarer maktøverne at det er hver enkelt som er skyld i at han/hun er arbeidsløs. Men ikke nok med det. *Den umiddelbare praksis til hver enkelt* viser at dette er riktig. Grunnen til det er konkurransen på arbeidsmarkedet isolerer hvert individ og stiller det opp mot andre. Det vil jo alltid være en konkret grunn til at en annen og ikke du fikk jobben (skole, erfaring, kjønn osv).

Dersom teori bare var en måte menneskene ordna visse data om virkeligheten som de umiddelbart registrerte ville den borgerlige ideologi være sann teori. Men menneskene har evnen til å abstrahere på bakgrunn av fakta. En opplysning om at arbeidsløsheten i landet har variert de siste 5 år mellom 2 og 10 % av landets befolkning vil være fakta som antyder at det finnes en annen og mere virkelig årsak til arbeidsløsheten. Gjennom økonomiske og historiske studier kan man komme fram til en langt mere omfattende teori om hvordan det kapitalistiske system gjennom kriser skaper arbeidsløshet, en teori som vil gjøre det første utsagnet til skamme og styrke det andre.

Helt sentralt hos Vassnes er paralleller mellom østlige religioner og kjernefysiske teorier. Men hvilke paralleller er like i form, hvilke i vesen, osv? Når Vassnes ikke skiller, henger det sammen med hans syn på teori og materie.

På samme vis forholder det seg med for eksempel kvinnemishandling. Skyldes dette enkelte menns feilseteg, eller skyldes det en systematisk undertrykkelse av kvinner i samfunnet fra menns side? Statistikken kan gi en pekepinn, men først en grundigere undersøkelse av forholdet mellom menn og kvinner i samfunnet og utvikling av teorier om dette kan styrke standpunktet om systematisk undertrykkelse.

Jeg kan altså være hjertens enig med Vassnes i at vi trenger å skaffe oss helhetssyn på virkeligheten. Dette

er nødvendig for å kunne avsløre virkeligheten og gjøre noe med den. Skal dette imidlertid bli meningsfylt kan vi ikke akseptere all helhetstenkning som bra. Vi må skaffe oss kriterier på hva som er teori i betydningen sann abstraksjon av hvordan prosessene i materien utvikler seg. Det er også ganske vesentlig for karakteren av en slik teori om vi mener at virkeligheten finnes objektivt eller ikke.

Hvor har Vassnes sitt helhetssyn fra?

Boka til Vassnes er spekket med paralleller, av alle mulige og umulige slag. Dette er et annet typisk trekk ved den filosofiske strømning Vassnes representerer — New Age. Helt sentralt er paralleller mellom forskjellige østlige religioner og kjernefysiske teorier. I Vassnes sin bok spenner parallellene fra sammenligning av slimsoppens vekst-syklus med visse folkeslags livssyklus, til sammenligning av menneskets hjerne med noen av verdens mest sofistikerte datamaskiner. (Huff, ennå et forsøk på å gjøre den levende verden til en maskin, sikkert et utslag av mekanistisk filosofi.)

Problemet med alle disse parallellene, og ganske irriterende når man leser boka, er at han overhodet ikke skiller mellom om en parallell er formell, eller viser en vesenslikhet. Er fenomenene av samme natur eller er de bare en mønsterlikhet. Jeg tror ikke denne likegyldigheten i bruk av paralleller er tilfeldig. Metoden er mye brukt, der behovet for demagogi er stort. Vassnes bok er dyktig sett også fra denne synsvinkelen. Jeg tror denne bruken av paralleller også henger sammen med synet på om materien eksisterer objektivt og synet på hva teori er.

Dersom materien reduseres til ikke — materielle sanseinntrykk som avhenger av hvordan vi subjektivt utspør denne, så kan det ene sanseinntrykket være like godt som det andre. Teorien kan da heller ikke bli noe annet enn begreper for disse sanseinntrykk — den representerer ikke noe i virkeligheten utafor mennesket.

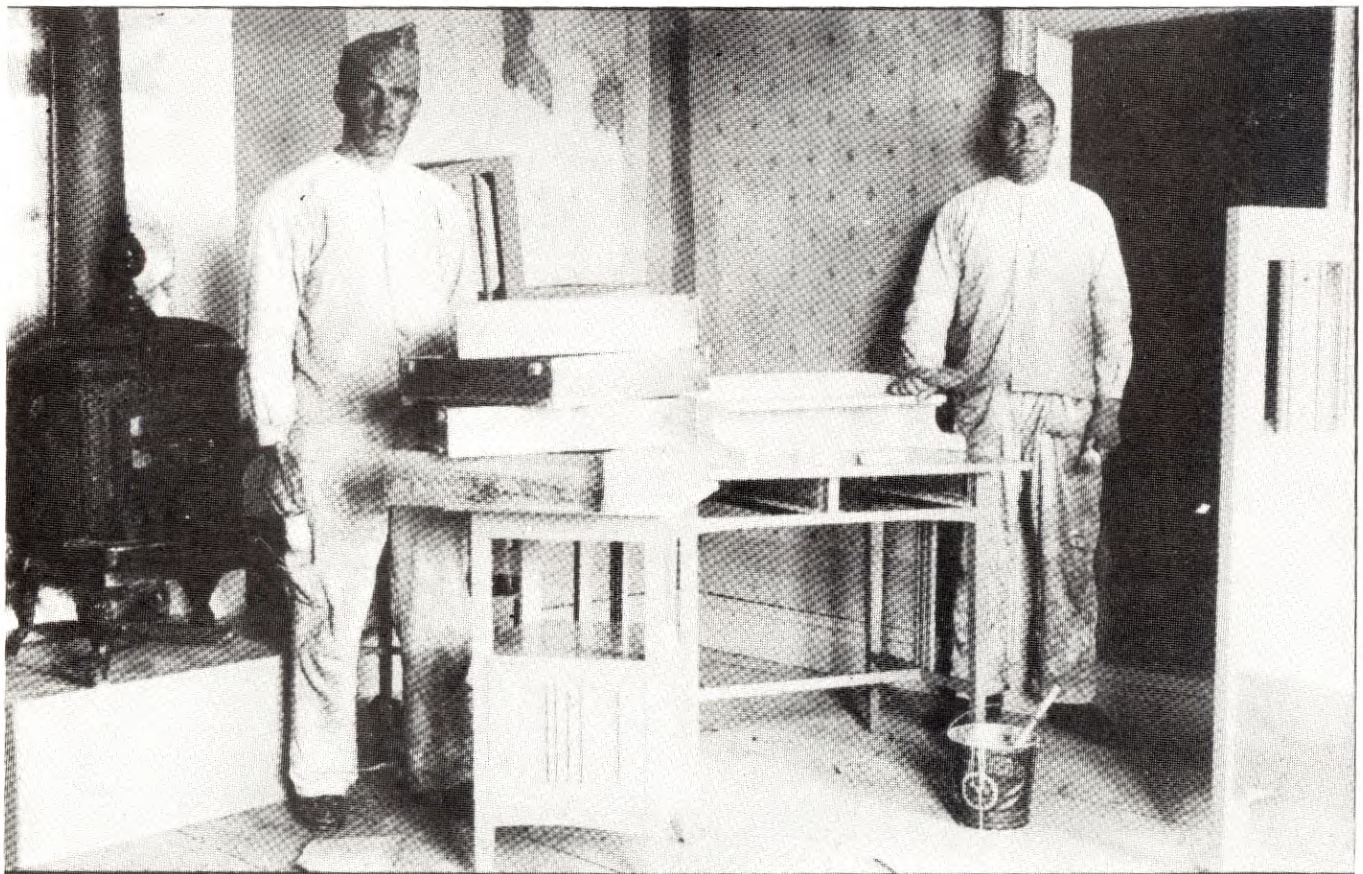
Vassnes mangler praksis som kriteriet på sannhet og kilden til kunnskap i sin filosofi. Om mennesket skulle være i tvil om det eksisterte en verden uta for seg sjøl, så blir tvilen mindre når mennesket sjøl omformer denne verden. Om teorier er sanne viser seg ikke bare i deres evne til å forklare verden, men om de er egnet som utgangspunkt til å forandre verden. Denne nære sammenheng mellom teori og praksis oppsummerer marxismen i setningen: Uten praksis blir teorien tom og uten teori blir praksis blind. Vassnes sine feilsteg på dette punkt er med å gi boka en karakter av åpenbaring. □

NEW AGE

A trekke paralleller ser ut til å være noe av det mest populære for tida. Pesten herjer kloden. Igjen stiger syndfloden. Utslettelsestrusselen henger over oss i damokleshåret.

Forvarsler kretser som satelitter rundt den stakkarslige jordboeren. Dommedagsprofetene drømmer iherdig og grønt om et paradigmeskifte. Vi går verdens undergang i møte. Men.....

Av Göran Sommardal

Arbeiderhverdag på 30-tallet. Fri fra rasjonelle planer?

DEN ALLER BESTE AV PARALLELLE VERDENER

NEW AGE

...ennå fins det håp. For ikke bare undergangen, med alt sitt tilbehør lar seg parallellstille, men også paradishåpet er det mulig å forandre til en strek som dras parallelt med seg sjøl.

Av filosofiens figurer tilhører parallellen den enklesste, og den krever bare et minimum av presisjon. På sin vei mot formell fullbyrdelse utradierer parallellen historien, den opphever rommet, den gjør et umenneskelig mål av mennesket. Og sist, men ikke minst: parallellen er den filosofiske figuren som overlegent best eger seg for å forene den totale fantasifullheten med den totale fantasiløsheten.

En slik forening skal vi møte i parallellen mellom kvantefysikken, «den nye fysikken» (Legg merke til at alt er «nytt» i den beste av alle verdener) og den østerlandske visdomslæren, den orientalske mystikken.

Gary Sukav trekker parallellen i *De dansende Wu-Li-mesterne*. **Fritjof Capra** utfører den i *Fysikkens Tao*. Hundrevis og tusenvis av andre har sikkert rukket å utføre den med de samme feite, fargeglade voksstiftene, men med betydelig dårligere royalties.

For å gjøre saken enklere og mer begripelig har jeg i det følgende valgt å se på tre viktige avsnitt i Capras vei fram til den beste av alle parallelle verdener.

For det første gjelder det Capras tolkning av kvantefysikken og i særdeleshet hans ontologiserende(1) lesning av **Werner Heisenbergs** usikkerhetsprinsipp.

Det andre gjelder den grovkorna eklektisismen(2) i hans forestilling av den østerlandske mystikkens grunnleggende teser og erfaringer.

Og det tredje gjelder helt enkelt forutsetningene for å trekke paralleller overhodet.

* * *

Fritjof Capra er professor i teoretisk fysikk. Hans redegjørelse for kvantefysikkens grunnlag er preget av hans store kunnskaper om emnet. Det som skiller Capras framstilling fra den mest nøytralistiske framstilling jeg kan komme på — min egen gymnasitids **Böök**, **Wetterblad**, **Knave** — er framfor alt den påtrengende misjonsiveren i teksten. (Her ser jeg bort fra de utallige sitatene fra hinduistiske, buddhistiske og taoistiske klassikere som er stukket inn overalt.)

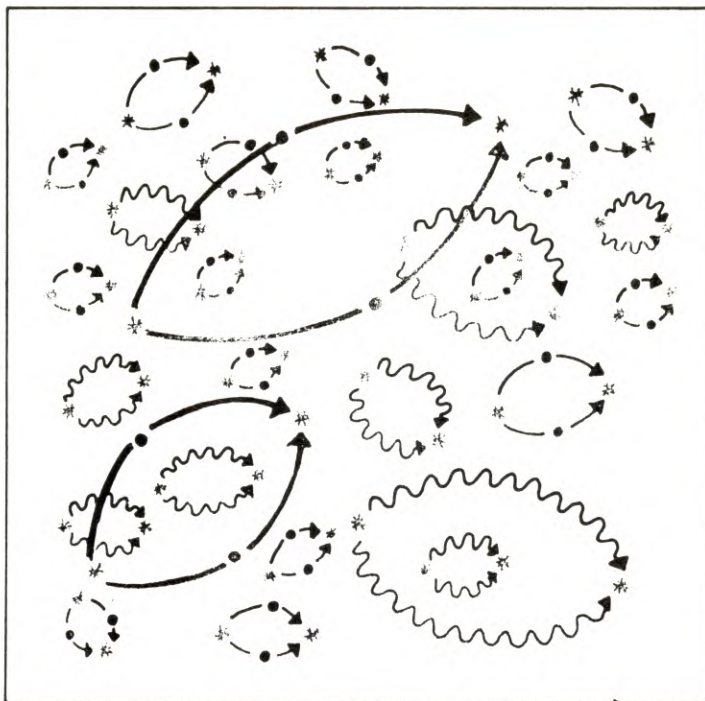
Den nøytralistiske kjedeligheten som så sterkt preget skolefysikkboka har her blitt erstattet av «det sterke engasjementet», noe som gir framstillinga løft og en kraftfull pedagogisk puls, men som samtidig pretenderer å skulle være «Den Endelige Sannhet» om emnet.

Som populærvitenskaplig framstilling er den derfor idealistisk.

Som vitenskapsteoretisk resonnement er den avgjort tvilsom.

Det som skaper det tvilsomme i Capras framstilling er hans forutbestemte hensikt: Å trekke en parallell.

Capra bryr seg nemlig ikke med å formulere et pro-

Billedlig framstilling av kvantefysikkens vakum. Det er en kontinuerlig aktivitet hvor partikler skapes og tilintetgjøres.

blem for så å finne løsninga på problemet, enten denne er en eksperimentell eller teoretisk løsning av problemet (dvs. innen naturvitenskapen) eller en tolkning og formalisering av problemet (innen vitenskapsteorien).

Capra vil at problemet skal være løsninga. Capra vil komme fram til problemet og forbli i problemet, sette seg med korslagte bein ved problemet og meditere over problemet. Capra vil kort sagt trekke en parallell.

Dermed leder Capras framstilling oss fra utgangspunktet — kvantefysikken — til endestasjonen — kvantemetafysikken. Dermed oppgir han også kunnskapsproblemet og kaster seg inn i kunnskapsterapien. Helt enkelt: Hvordan skal en middelaldrende amerikansk fysiker mentalt forsones seg med det kvantefysiske «paradokset»? La oss derfor kortfattet fortelle om «paradoksene».

* * *

I sin kunnskapsteoretiske tolkning av kvantefysikken tar Capra utgangspunkt i Heisenbergs usikkerhetsprinsipp. Usikkerhetsprinsippet postulerer, grovt sett, at måling av en elementærpartikkels eksakte posisjon umuliggjør en samtidig måling av dens bevegelsesmengde, og omvendt. Bevegelsesmengde og posisjon er således hver for seg fullt mulig å beregne eksakt gjen-

NEW AGE

nom praktiske eksperiment, men det som ikke lar seg bestemme er disse to størrelsene samtidig.

En annen konsekvens av usikkerhetsprinsippet er at observatøren ikke kan skilles fra gjenstanden for sin observasjon. Den klassiske naturvitenskapens selvsagte dualisme mellom subjekt og objekt gjelder ikke lenger som vitenskapsteoretisk modell for kvantefysikken. Vi føres med andre ord tilbake til et grunnleggende kunnskapsteoretisk spørsmål: Spørsmålet om forholdet mellom undersøkelsesobjektet og objektet-i-seg.

Kant formulerte problemet utførlig allerede i 1781, i *Kritikken av den rene fornuft*, selv om Kants kunnskapsteori tok utgangspunkt i en kritikk av den ekstreme subjektivismen. Kants nøytrale svar på spørsmålet var at kunnskap om verden aldri gjelder tingen-i-seg, men er kunnskap om virkeligheten i samsvar med våre mentale forutsetninger. Disse mentale forutsetningene er likevel uten erfaringsmessig innhold og består av aprioriske(3) former, f.eks. vår oppfatning av tid og rom.

I forhold til den klassiske (newtonske) naturvitenskapens ideal innebærer Kants kunnskapsteoretiske standpunkt en innskrenkning av den vitenskaplige sannhetens gyldighet i forhold til virkeligheten slik den med nødvendighet ter seg for oss. Vitenskapen mister

Werner Heisenberg: Det vi observerer er ikke selve naturen, men naturen slik den blottes for vår forskningsmetode. Bildet: Arkologisk arbeid i Tønsberg.

FOTO: KLASSEKAMPEN

NEW AGE

Er dette et motiv med et okkult budskap? Det dreier seg om grafiske energinivåer hos elektroner i et magnetfelt.

dermed sin betydning som kunnskap om virkeligheten sjøl.

Om nå kvantefysikken til slutt har tvunget fysikeren til den filosofiske innsikten at det å observere ikke fullstendig kan skilles fra objektet for observasjonen, så betyr det strengt tatt bare at fysikeren endelig har kommet til at det foreligger et kunnskapsteoretisk problem. Menneskenes teorier («naturlover») om universet kan ikke skilles fra menneskenes art.

Et nærbeslektet standpunkt i forhold til Kants finner vi også hos Werner Heisenberg:

«Det vi observerer er ikke selve naturen, men naturen som blottes for vår undersøkingsmetode.»

Til tross for at Capra siterer dette Heisenberg-ordet og gir klart uttrykk for at han er enig, på side 126 i *Fysikkens Tao*, har han allerede 16 linjer lenger ned på samme side rukket å gi opp dette prinsipielle standpunktet uten å virke særlig bekymret, eller kanskje han heller ikke er klar over det. Her hevder han i stedet at usikkerhetsforholdet ikke er et spørsmål om utilstrekkelige målemetoder men er en konsekvens av en prinsipiell begrensning i atomvirkeligheten.

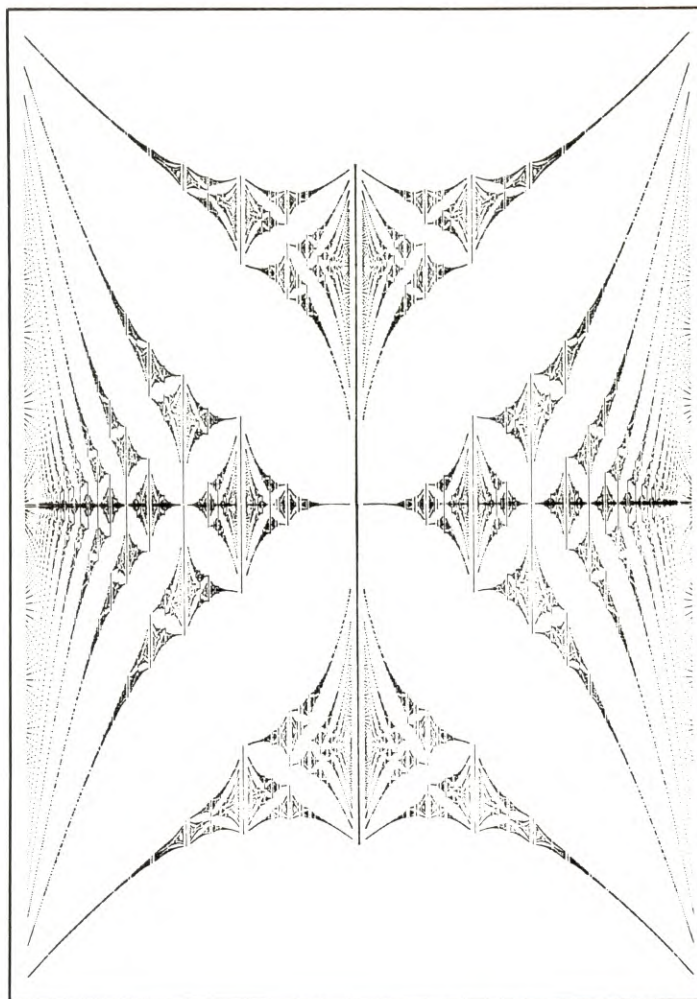
Det prinsippet som hevder at vi ikke kan observere selve atomnaturen i dets eksakte hele, eller hele eksakthet, dette prinsippet skulle altså bli bevist nettopp i den natur som prinsippet hevder at vi ikke kan observere eksakt.

Her har Capra allerede forlatt den kunnskapsteoretiske tolkninga av Heisenbergs usikkerhetsrelasjon og rutsjet inn i ontologien, og dermed har han også oppgitt kvantefysikken for å tumle omkring i dets til forveksling like nabo: kvantemetafysikken.

Her har Capra rukket å gjennomgå forvandlingen fra professor i teoretisk fysikk til en katt rundt kosmosfisk separasjonsangst.

Fra og med nå eksisterer for Capra bar en eneste løsning på problemet med den kvantefysiske observatøren som ikke fullstendig kan skilles fra sin observasjon. Og det er den såkalte bootstrapteorien, som grovt sett hevder at hver enkelt gjenstand eller sammenheng inngår som en del i en større sammenheng som innbefatter alle mulige sammenhenger. Og derfor er ingenting mulig å forklare eller forstå ordentlig annet enn i en slik universell sammenheng.

Dette fører til en totalistisk anti-reduksjonisme, som i sin ytterste konsekvens utelukker enhver form for menneskelig kunnskap: For å finne ut hvorfor bokstaven «u» på min skrivemaskin henger seg opp hver gang jeg bruker det røde fargebåndet må jeg også vite hva som utspiller seg under horisonten i alle universets svarte hull (for eksempel). En slik kunnskapsfilosofi åpner for en eneste saliggjørende praksis: Kunnskapsterapien, mystikken.

Men dette paradokset oppstår først når man, som Capra, forestiller seg at at den menneskelige kunnskaps-spiralen har en slutt, dvs. at fullstendig kunnskap om universet var menneskelig mulig. Tillempet som vitenskapsfilosofi ville Capras resonnement medføre kravet om at alle vitenskaplige teorier skal være verifiserbare, dvs. være mulig å få bekreftet tvers gjennom tid og rom, for alltid, overalt. En slik vitenskapsfilosofi fører inn i metafysikken, fordi den påstår å kunne besvare spørsmål som vitenskapen står svarløs i forhold til: Som spørsmålet om den historisk-materielle transcenden- den; spørsmålet om eksperiment-vilkårenes praktiske og teoretiske uendelighet.

Karl Popper har på en overbevisende måte skjært gjennom denne verifiserings-metafysikk i *Logik der Forschung*, utgitt allerede i 1934 og presisert og korrigert i de engelske utgavene fra 1959 og 1965. Der presenterer Popper også en utførlig kritikk av den tolkningen av Heisenberg (som Popper forøvrig sporer tilbake til Heisenberg selv) som Capra har tatt som utgangs-

NEW AGE

punkt for sine allmenn-filosofiske resonnement. Også **Bertrand Russel** har i *Nåtidsmennesket og vitenskapen* angrepet de altfor vidløftige vitenskapsteoretiske slutninger som er dratt når det gjelder indeterminasjons-prinsippet.

Om vi i stedet forutsetter at den menneskelige kunnskapsprosessen er uendelig og at hver enkel vitenskapelig teori kan overskrides — og altså kan falsifiseres, men aldri endelig verifiseres — da forsvinner også det dilemmaet som Capra så gjerne vil forbli i — i det tomme intet.

Menneskene kan ikke tenke naturen adskilt fra sin tanke, for det har enda ikke blitt i stand til å løfte seg selv etter håret. Men mennesket kan tenke seg naturen slik at tankens resultat veileder hendenes arbeid. Og arbeidets historiske utvikling er beviset for at menneskets forestillinger om naturen ikke bare har vært tankefostre.

I sin utlegging om kvantefysikken er Capra veldig nøye med å understreke nødvendigheten av en holistisk betraktningssmåte: Summen av delene er noe mer og noe annet enn en aritmetisk sammenregning. Men også omvendt: Hver del av summen kan ikke skilles fra summen: Den er og forblir en del.

Holismen springer naturlig ut av kvantefysikken i allmennhet og Heisenbergs usikkerhetsprinsipp i særdeleshett, for der står det klarere enn noensinne: Eksistensfunksjonen krever plural — flertall. Lengst ute ved den kunnskapsteoretiske terskelen befinner den vidløftige bootstrap-teorien seg, som i sin mest rigorøse tolkning er det samme som en totalistisk holisme: Ingenting har singulær eksistens.

Men så snart Capra skal trekke den andre linjen i sin parallell — den orientalske mystikken — slenger han entusiastisk og ugjennomtenkt hele den holistiske herligheten over bord for i stedet å kaste seg inn i en reint pragmatisk, dvs. ideologisk, forståelse av hinduismen, buddhismen og taoismen.

Det som for skildringa av den østerlandske mystikken skulle ha vært motstykket til den holistiske betraktningssmåten, var en idéhistorie (tilsvarende vitenskapsteorien) og en religions-sosiologi (tilsvarende den eksperimentelle vitenskapen).

En slik idéhistorie ville f.eks. fortelle, noe den svenske oversetteren **Gunnar Gällmo** også påpeker, at det ikke finnes noen slik østerlandsk verdensoppfatning eller orientalsk livssyn. De asiatiske tankesystemene har like mange motsigelsesfulle trekk seg imellom som de vestlige. Dessuten har de orientalske tradisjonene — akkurat som de vestlige — diskontinuitet, brudd, nydannelser, kamp, forandringer og motstand. De finnes med andre ord ikke svevende i den til rom forandrede tid, som vi så gjerne vil høre at Mesteren og Forløseren, Mahatma og Frelser, Straffer og Besjeler hadde befalt å stå stille.

En tilsvarende religionssosiologi kunne f.eks. lært

oss at det som i første rekke holder sammen hinduismens proselytter ikke er «en viss lære om universum, men et visst syn på de ulike samfunnsskissenes oppgaver, og denne læren er alt annet enn tolerant mot underklassen.»

Men den samfunnsmessige skitten, de historiske avleiringene, de geografiske hjulsporene — og derfra den ureine begripligheten — som utgjør de bestemmelser som vi vil tilskrive religionen, er akkurat det som Capra ikke vil at den østerlandske mystikken skal innebære.

For han er alt dette av underordnet interesse, for ham er hinduismen fortsatt en religion av «vidsyn og toleranse». Han vil tenke og i tanken gjenoppvekke de store religionene: Rene og romløse, nysminkede og stoff-frie. Han vil ikke stille noen spørsmål til dem: Om

NEW AGE

religionen som praksis i kirkens makthistorie; som en praksis i den verdslige maktens historie; i den sosiale disiplinerings historie; om det religiøse språket — også mystikkens — som en praksis også i en sammenheng med makt, undertrykking og tvang og dermed et språk også preget av makt, undertrykking og tvang.

Capra nøyer seg med å å notere de mystiske tradisjonenes nominelle verdi; dermed blir han i stand til å trekke en parallell.

I begynnelsen av denne artikkelen påsto jeg at parallellen tilhørte de enkleste av filosofiens figurer. Den verken skjerper eller forsterker sitt innhold i uttrykksfullhet; den reduserer tvertimot innholdet til et navn, en strek, et stykke av to parallelle linjer: «Den utradierer historien, den opphever rommet, den gjør mennes-

ket umenneskelig».

Allerede i utgangspunktet er Capras store parallell av Heisenberg-lesing og en grovkornet eklektisisme av hinduistisk, buddhistisk og taoistisk mystikk, et lite interessant og lite overbevisende prosjekt. Og jo lenger inn i framstillingen vi kommer, desto tydeligere framstår forutsetningene for parallellkonstruksjoner: en overflatisk forestilling om to nomenklaturer, eksemplifisert gjennom løsrevne sitater fra vestlige fysikere og østerlandske mystikere.

Deres tykkelse må slankes og tilpasses linjeformatet. Hvert spørsmål som forrykker overensstemmelsen må lukes vekk fra systemet. Hver utydelighet som ble presisert kunne føre til en avvikelse fra den på forhånd fastlagte parallellen. Alle retoriske figurer som ikke kan bestikkes eller som ikke kan parallelstillese legges diskret til side i glemselen.

Til slutt medfører det at bare det som i hvert enkelt system anses tilstrekkelig parallellt får representere systemet. Den filosofiske konstruksjonen har blitt selvoppyllende.

Man skulle t.o.m. med en viss rett kunne hevde at et usikkerhetsforhold som det mellom elementærpartikkelenes posisjon og bevegelsemengde i Heisenbergs usikkerhetsrelasjon også rår mellom begge de parallelstilte tese-systemene i Capras framstilling. Dess mer eksakt det ene systemet lar seg beskrive, dess mindre eksakt må verdien i det andre systemet være for at parallelliteten skal bestå.

Ettersom Fritjof Capra er fysiker, er det gjennomgangen av kvantefysikken som er utførlig og nøye, mens den orientalske mystikken blir omtalt med den groveste overflatiskhet. Og dette for at parallellen skal beholde sin parallellkonsistens.

Vår oppgave blir da å valgfritt gå inn i beskrivelsen av den mystiske erfaringen og gi den et konkret innhold som får parallelliteten til å svikte. Det vi da har oppnådd er ikke så mye å «rette» Capras framstilling, som helt enkelt å sprengne rammene for parallellen ved å fylle den med så mange motsigelser og mangfoldige tolkningshindre at selvsagtheten lyser med en mer og mer blafrende, usikker flamme.

Vi kan f.eks. trekke inn den «typiske» kinesiske tenkinga i denne sammenhengen av offisiell kosmologi. Erfaringer fra den store sammenhengsligheten, som ifølge Capra eksempelvis taosimen skulle dele med den nye fysikken, er i kinesisk tradisjon ikke et økologisk eller naturvitenskaplig samband. Den kinesiske kosmologien roter seg i stedet inn i forestillingen om en vekselvirkning mellom menneskets og naturens oppførsel. Og mennesket er representert av kongen, seinere av keiseren, Himmels sønn.

Hver forekomst av kongelig eller keiserlig umoral eller utilbørighet, i soverommet, på offerplassen, i omgangen med rikets styringsmenn og undersåtter, innvirker usvikelig på naturen, som utløser advarsler i form av forvarsler på himmelen og tohodete kalver på jor-

Stikkord «Elefantøya». Capra er fysiker og er nøye når han skriver om kvantefysikken, men den orientalske mystikken blir omtalt med grov overfladiskhet. Dette for at parallellen skal beholde sin parallell-eksistens.

den, og som kan reagere enda voldsommere i form av tørke, jordskjelv og oversvømmelse.

En innenlands kinesisk kritikk av denne historiekosmologien og den historiografi som ble følgen savnes heller ikke, noe som ytterligere kompliserer sammenhengen og gjør det interessant, og utgjør nok en geometrisk trussel mot den kvantemystiske parallellen.

Vi kan fortsette å se på kastesystemet betydning for det hinduistiske verdensbildet og hinduismens rolle for å bevare kastesystemet. Vi kan videre diskutere den rangbalanse som rådet mellom visse indiske kaster i samband med den første fasen av buddhismens framvekst.

Alt for å forrykke Capras paralleller og oppløse den filosofiske geometri som er grunnlaget for hans fantasiløshet.

Den troende behøver selvsagt ikke bli fortvilet. Tvers gjennom enhver usikkerhet og enhver tidsbarriere kommer Capras parallell til å bestå. To linjer som løper ved siden av hverandre kommer for alltid til å være risset inn i sin egen hjerteskjærende, vibrerende sannhet.

Dit inn når ikke stemmen, ikke latteren, ikke suksesser.

I den beste av alle parallelle verdener. □

Gøran Sommardal er sinolog og ansatt ved Sveriges Radios kulturredaksjon. Artikkelen har tidligere stått i det svenske tidsskriftet Clarté

Ordforklaringer:

1. *Ontologi.* Læren om det værende, læren om alle tings vesen og sammenheng.
2. *Eklektisme.* Filosofisk anskuelse som fra de forskjellige systemer velger ut de læresetninger som synes tiltalende, uten å bry seg om hvorvidt de innbyrdes stemmer overens; uselvestendig forsøk på å av forskjellige standpunkter å skape en helhet.
3. *A priori.* Uavhengig av erfaringen, rent fornuftsmessig, på forhånd gitt.

POSTMODERNISME

DEN POSTMODERNE ÅND

Postmodernismen representerer ikke bare en ny formal retning innafor kunsten. Den uttrykker et historisk og filosofisk standpunkt, — fjernt fra det «virkelige» livet. Den passer som hånd i hanske for borgerskapet omstillingspolitikk.

Av Petter Nordahl

Den nye retninga innafor arkitekturen som blir kallt postmodernisme, forklares ofte som en reaksjon på funksjonalismen. Opp mot dette hevder jeg at funksjonalismen og dagens postmodernisme er greiner på det samme gamle treet. To alvorlige svakheter har de felles: De tar for lett på det kunstneriske og på historia.

I Røde Fane nr.1 1986 skreiv jeg en artikkel om kampen for den moderne arkitekturen, med bakgrunn i landets første studentstreik. Der diskuterte jeg funksjonalismens gjennombrudd, og trakk blandt annet fram tidsskriftet PLANs funksjonalismekritikk fra 30 åra. Funksjonalismen hadde minst tre sider. Den ene var den estetiske, der bygningene fort ble kubiske

etterligninger. Den andre sida var arbeidsmetodene der funksjonsoppdeling, funksjonsanalyse, effektivitet og økonomi kom i første rekke. Til slutt klarte funksjonalismen, med sitt samfunnsbevisste engasjement, å svare på de nye krav som ble stillt til arbeiderklassens bolig. Men med den nye framtidsoptimistiske tida, kom funksjonalismen til å heve seg over historia. Under prognosenes diktatur i 60 åra, var det nettopp funksjonalismen som ideologi som gikk i spissen for å rasere eldre byområder.

Funksjonalismen ble etterkrigstidas seierherre, sammen med sosialdemokratiets hegemoni i politikken.

Postmodernismen passer som hånd i hanske for den

POSTMODERNISME

herskende klasses omstillingspolitikk når den nå vil vinne tilbake hegemoniet over kulturen.

Moteordet «omstilling» gjelder ikke bare for økonomien. Postmodernismen er en del av overbygningas omstillingsideologi.

Hva er postmodernisme?

Få arkitekter våger seg på en kort definisjon av hva «postmodernisme» egentlig er for noe, allerminst postmodernistene sjøl. Arkitekturguiden for Oslo definerer det sånn: («latin: *post* = etter) *Betegnelse på aktuell arkitekturstil som bruker historiske former på en ny måte, med utradisjonelle sammenstillinger av kjente elementer.*»¹ Det har blitt skrevet mye om postmodernisme de siste åra. Blant arkitektene er det særlig professor Christian Norberg-Schulz (CNS) som har propagandert den nye retningen. CNS er historiker og en skrivende arkitekt med store kunnskaper om sitt fag. Høsten 1983 ble han plassert som rektor ved Arkitekt-høgskolen i Oslo av exkulturminister Langslet, (mot studentenes og flertallet av lærernes ønsker). CNS om sitt fagsyn: «*La oss minne om de to grunnleggende aspektene: å gi rom for tidens liv slik at det kan utfolde seg i frihet - og å gi en karakter til omgivelsene som tilfredsstiller menneskenes behov for identitet.*» Som nevnt er det å gi rom først og fremst et praktisk problem, mens en bare kan skape en meningsfylt karakter ad kunstnerisk vei.»²

CNS skriver at «*postmodernismens viktigste målsetting er å skape meningsfylte omgivelser.*» I arkitektenes eget tidsskrift, «Byggekunst», hevder han til og med at «*mening er menneskets første behov.*»³ (CNS' egne uth.) Det er lett å avvise slikt postmoderne filosofitøys. Derimot er det vanskelig å være uenig i at arkitekturen skal gi «identitet» og «skape meningsfylte omgivelser». Men dette er en voldsom innsnevring av hva arkitektur skal inneholde.

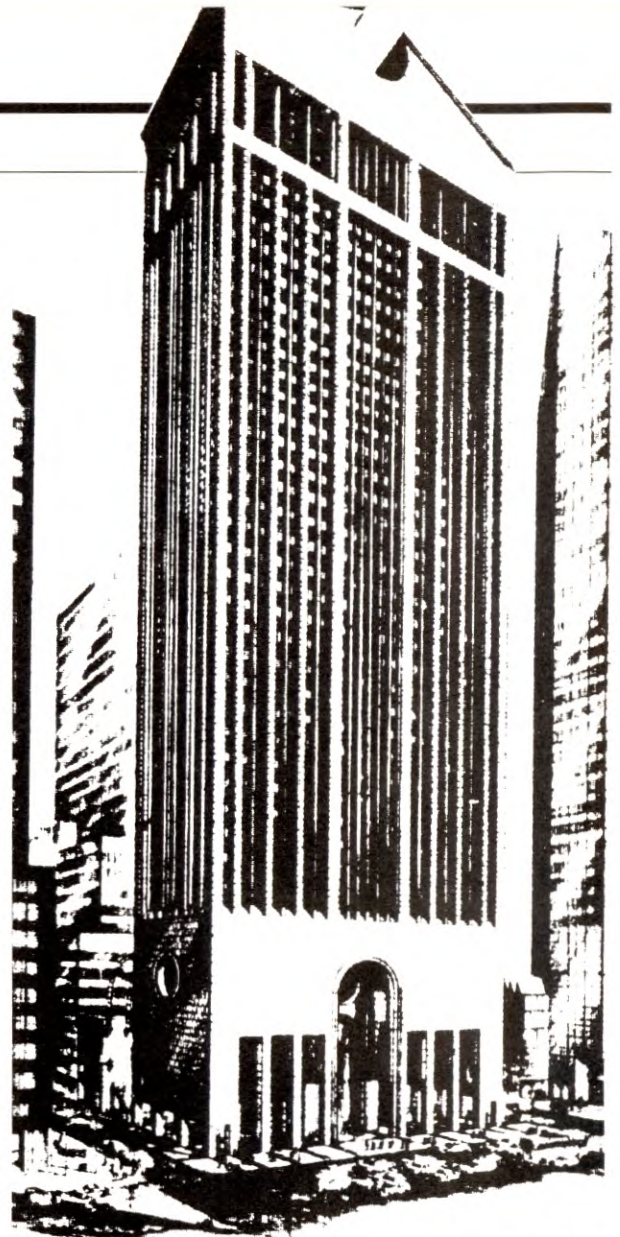
«Vinduet» nr.1 1986

CNS' «elev», arkitekt dr. philos Tomas Thiis-Evensen, utdyper den nye formalismen i faget: «*Det er en ny form for klassisisme... Et gulv, et tak, en vegg er grunnlaget for all arkitektur uavhengig av stilarten... Klassisismen er den historiske stilarten med de klareste reglene samtidig som den er den mest humane.*»⁴

I ideologidebatten i dag er postmodernismen det rådende syn. Men man skal være klar over at det er forskjell mellom hva som propaganderes og hva som faktisk bygges og skrives.

I litteraturtidsskriftet «Vinduet» nr.1 1986 spør redaktør Jan Kjærstad om arkitektene har kommet lenger i arbeidet med å løse moderne utfordringer angående form og innhold enn forfatterne. Det er prisverdig at «Vinduet» vil ta opp «grunnproblemet med form og funksjon». Desto mer beklagelig er det at hovedartikkelen og samtlige bidragsytere kun diskuterer form.

Det er nettopp Thomas Thiis-Evensen (TTE) som blir invitert av Jan Kjærstad til å skrive om «kunstarte-

Philip C. Johnson AT&T Building, New York City, 1978-82, av noen kalt postmodernismens første store monument.

nes fellesskap». I en enquete gir fire norske forfattere sin respons på artikkelen.⁵ Hva er så TTEs budskap?

Ånd og væren

Uttrykksmidlene og språket er ikke avgjørende skiller mellom litteraturen og arkitekturen, hevder TTE. - «*Snarere viser de spennvidder i virkemidlene - ikke forskjell i ånd.*» Denne «ånd» er ifølge TTE et almenmenneskelig nivå uavhengig av økonomiske, sosiale, historiske og kulturelle forskjeller. Dette almenmenneskelige nivå grunner seg i kvalitetsbegrepene *bevegelse*, *vekt* og *stoffelighet*, stadig i følge TTE. Deretter går artikkelforfatteren over til en leksikal beskrivelse av disse kvalitetsbegrepene. På denne måten får vi greie på hva vekt er: «*Vekten beskriver elementenes masse som har med forhold til tyngdekraften å gjøre, og beskriver om de står, faller, tynger ned eller letner.*» Man kan nesten bli takknemlig for å få servert slik kunnskap. Men har

POSTMODERNISME

dette noe med grunnproblemene form og funksjon i kunsten å gjøre? Man kan mene hva man vil om *bevegelse, vekt og stoffelighet*, men noe om innholdet i kunsten sier det ikke. TTE kaller disse kvalitetsbegrepene for formenes *værensuttrykk*: «*Det er egenskaper ved rommet som vi umiddelbart kjenner igjen uavhengig av kulturbestemt kunnskap.*» Kaj Skagen følger opp og spør: «*kanskje inngår da det almene som skjult element på tvers av de åpenbare grenser i kulturen.*» Hva kan det skjulte elementet være annet enn ånd? For meg var det en overraskelse at en forfatter som Cecilie Løveid så til de grader sluker disse begrepene: «*Det er akkurat som en pavlovsk bjelle ringer.*» — Sjølsagt sier ikke denne bjella noe om innholdet i hva man har tenkt å skrive.

Ånd eller materie?

«*Der de postmoderne arkitektene vender seg til det symbolske, vender forfatterene seg til det mytiske,*» skriver Kaj Skagen. Dette er sikkert riktig, men mystisismen har aldri hatt som mål å forklare noe som helst. Et postmoderne historiesyn som utelukkende er opptatt av stil, er ute av stand til å forklare hvordan feks. arkitektur forandrer seg. Et eksempel er lysrosetten som finnes i taket på mange leiligheter i gamle bygårder. Kanskje et banalt eksempel, men spørsmålet blir: Hva er grunnen til at det nesten alltid henger en

lampe under en dekorert, blomstrende, lysrosett? Idealismen vil gi som svar at kunstneren eller arkitekten har villet forskjønne rommet ved å dekorere en gipsplattung der lyset er. Men dette forklarer ikke grunnlaget for lysrosetten. Nærmere sannheten er denne forklaringa: Tidligere ble talglyset eller oljelampa brukt til å lyse opp rom i kveldsmørket. For å beskytte seg mot brannfaren klinte man en ekstra gipsladning i taket. I 1879 utvikla Thomas Alva Edison glødelampa. Denne tekniske nyvinningen eliminerte brannfaren, men gipsplattingen ble beholdt. Lysrosetten ble fra da av utelukkende et estetisk virkemiddel, helt til funksjonalismen avskaffa den. Noe mer symbolsk eller mystisk er det ikke.

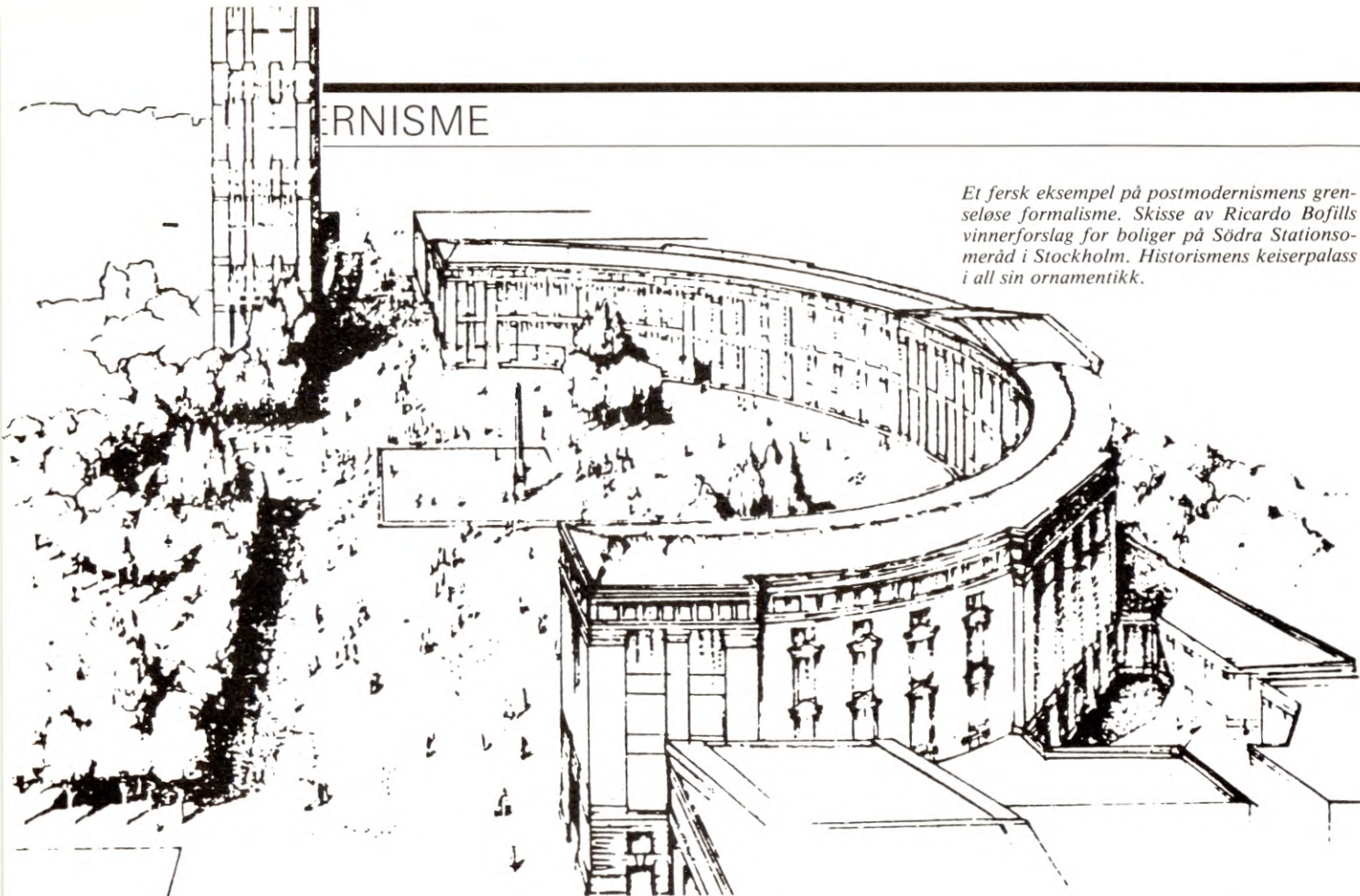
Arkitekten er ikke fri

70-åras kritikk av utslagene ved funksjonalismen var rettferdig. Men det finnes ingen lettveit vei mot en mere human, regional arkitektur, tilpassa norske forhold. Sitatene som jeg har gjengitt i denne artikkelen viser at postmodernismen ikke setter arkitekturen eller andre kunstarter inn i en sosial og kulturell sammenheng. Når postmodernismen diskuteres, som i «Vinduet», blir aldri forholdet mellom form og innhold i de for-

Erik Norberg-Schultz, enebolig i Slemdalsveien 100B, 1983-84. Norsk postmodernisme med renessansens ånd.

ERNISME

*Et fersk eksempel på postmodernismens grenseløse formalisme. Skisse av Ricardo Bofills vinnerforslag for boliger på Södra Stationso-
meråd i Stockholm. Historismens keiserpalass
i all sin ornamentikk.*

skjellige kunstartene behandla. Da skrives det uteluk-
kende om form. Hvis det er snakk om et innhold, så
blir det propaganda for status quo. Postmodernismen
er tilfreds med å dyrke samfunnets sammensatte
«overflate», derfor skaper man seg arkitektoniske «bil-
der». Mot dette synet finnes det kimer i blandt annet
norsk arkitektur som vil gjenreise helheten i faget.

Planleggingsapparatet er i dag under hardt press.
Byplankontorene går over til å være forhandlere med
private allianser. Havna som arbeidsplass i Oslo er i fa-
re, mens det snakkes om en ny «boom» for arkitekter-
ne. Private interesser bak Majorstua-lokket i Oslo gir
arkitektene arbeid. De er ingen fri gruppe. Arkitektene
er tvunget til å ta de oppdrag de får, og de kritiske røs-
tene uteblir.

Utfordringer

Helhetssynet på hva arkitektur skal inneholde, må
gjenreises. Da må det beste ved funksjonalismen ut-
vikles. Finnes det en «tredje vei»? — En arkitektur som
styrer unna både steril og overfladisk funksjonalisme
og postmodernismens nips- og kakepynt? I jakta på
denne tredje veien er det klart arkitektene har estetiske
forpliktelser som alle kulturarbeidere, uten at man der-
med må gi konsesjoner til den formale teologi. Praksis
må støtte seg på vitenskapelig teori og kunstneriske
ideer.

Dagens arkitekter må se det som en utfordring å teg-
ne gode miljøtilpassa boliger for vanlige folk. Byforny-
elsen og rehabiliteringa på Grünerløkka i Oslo fikk ikke
folk råd til.

Arkitektstanden, gjennom sine organisasjoner, må
kreve en annen boligpolitikk. Da kan det bli nødvendig
å hente fram et sosialt engasjement som ligger fjernt
fra dagens postmoderne kulturtidsskrifter. □

FOTNOTER:

- 1) Pål Henry Engh og Arne Gunnarsjaa. *Oslo - en arkitektur-
guide*. s.249, Universitetsforlaget 1984.
- 2) Christian Norberg-Schulz' to bidrag i *Norges Kunsthistorie*.
Gyldendal Norsk Forlag 1983. *Fra Nasjonalromantikk til funk-
sjonalisme. Norsk arkitektur 1914-1940*. (bind 6, s.7-111). *Fra
gjenreisning til verdenskrise. Norsk arkitektur 1945-1980*. (bind
7, s.7-82). Sitatene av CNS er herfra. Denne «offisielle» opp-
summeringen av periodene har møtt oppsiktsvekkende lite mot-
bør.
- 3) Chr.Norberg-Schulz: *På vei mot en figurativ arkitektur*. Byg-
gekunst nr.1 1985, s.6. Utgitt av Norske Arkitekters Landsfor-
bund (NAL).
- 4) Morgenbladet fredag 17.feb.1984. Temaside i en serie om post-
modernismen. Overskrift: «Postmodernismen: Når man tar en
dorisk søyle og gjør den om til en moderne telefonkiosk.» Interju
med lærer Fredrik Wildhagen ved Statens Håndverks- og Kunst-
industriskole og arkitekt dr. philos Thomas Thiis-Evensen, lærer
ved arkitekthøgskolen i Oslo.
- 5) Vinduet nr.1 1986. Redaktør: Jan Kjærstad. Utgiver: Gylden-
dal. *Enquete om arkitektur og litteratur*. s.30-36. Bidragsytere:
Kaj Skagen, Hanne Bramness, Cecilie Løveid og Paal-Helge
Haugen.

Noen få enkle slutninger

Mao Zedong avslutter «Om motsigelsen» (Skrifter i utvalg, Oktober 1976 side 63.) med «noen få enkle slutninger» som han sier, (s.94): *«I følge den dialektiske materialismen fins det motsigelser i alle objektivt eksisterende ting og i den den subjektive tenkingens prosesser fra begynnelse til slutt. Dette er motsigelsens almenngyldighet og absolutte karakter. Hver motsigelse og hver av sidene i den har sine kjennetegn. Dette er motsigelsens særegenhet og relativitet. Under gitte vilkår har motsetninger identitet og kan følgelig eksistere sammen i en enkel enhet og forvandle seg til hverandre. Dette er igjen motsigelsens særegenhet og relativitet. Men kampen mellom motsetningene er endeløs. Den pågår såvel når motsetningene eksisterer sammen og når de forvandler seg til hverandre, og blir særlig iøynefallende når de forvandler seg til hverandre. Dette er igjen motsigelsens almenngyldighet og absolutte karakter. Under studiet av motsigelsens særegenhet og relativitet, må vi vie forskjellen mellom hovedmotsigelsen og sekundære motsigelser, og skillet mellom hovedsida og den sekundære sida i motsigelsene oppmerksomhet. Når vi studerer motsigelsens almenngyldighet og motsetningenes kamp i motsigelsen, må vi vie forskjellen mellom de ulike kampformene oppmerksomhet.»*

Jeg tror ikke AKPs studieutvalg synes dette er like enkelt som Mao. De har nå for nǵang gitt ut ei studiebok som blant annet tar sikte på å forklare den materialistiske dialektikken, og forǵ gang bommer de på blinken. (Dog ikke skrivebom!) Blinken er i følge Mao (s. 81);

«...sannheten om almenn og in-

Mao Zedong sine skrifter om dialektikk er fremdeles det beste som rår på området. FOTO: UPI

dividuell karakter, om det absolutte og det relative, er kjerna i problemet med motsigelser i ting. Å ikke forstå den er det samme som å oppgi dialektikken.»

Denne kritiske påstand om studieboka skal jeg begrunne, men først en presisering. Del 2 om historisk materialisme er kjempegod. Min kritikk gjelder Del 1 om dialektisk materialisme.

Jeg vil først ta for meg boka kap.1 (Materialisme eller idealisme), kapittel 2 (Et nytt verdensbilde vokser fram) og kapittel 4 (Den dialektisk-materialistiske kunnskapsteorien) og deretter kapittel tre (Materialistisk dialektikk.) Dette fordi jeg mener det er en forutsetning å ha peiling på kunnskapsteorien for å skjǵnne forholdet mellom filosofi og dialektikk. Det var ingen tilfældighet at Mao først foreleste Om Praxis og deretter Om Motsigelsen.

DET OBJEKTIVE OG DET SUBJEKTIVE

Det første som må klargǵres er nemlig forholdet mellom den objektive virkeligheten og den subjektive virkeligheten. I den objektive verden eksisterer bare materie i bevegelse (inkludert menneskene og deres praksis). Materie i bevegelse er alt hva våre fem sanser (eventuelt med hjelpemidler) kan sanse. Og vår subjektive tankeverden er bilder av den objektive virkeligheten som vi kan lage på grunnlag av sanseinntrykka. Tenking er både objektiv og subjektiv virkelighet. Konkrete kje-

miske prosesser/elektriske strømmer og abstrakte tanker. Gjennom vår praksis kan vi forvandle våre tanker og ideer til objektiv virkelighet, og dermed vise at vår relative kunnskap inneholder absolutte sannheter. Følgelig kan vi i en viss forstand si; Det subjektive ligger i det objektive. Og det abstrakte ligger i det konkrete. Men også dette: Det absolutte ligger i det relative. Og det objektive ligger i det subjektive(?!). Var det enkelt?

Studieboka gjør få eller ingen forsøk på å forklare sånne motsigelsesbegreper. Bare ensidigheter, såsom uttrykket materie (s18): *«Materien omfatter ikke bare fysisk 'stoff', men alt som eksisterer utenfor bevisstheten»*. Sammenlign med Mao (s71): *«Menneskenes kunnskap om materien er kunnskap om dens bevegelsesformer, for det finnes ikke noe annet i denne verden enn materie i bevegelse, og denne bevegelsen må ta visse former»*. Det går ikke an å forklare materie uten også å forklare bevegelse.

MATERIALISME OG IDEALISME

La oss så se på våre subjektive teorier om den objektive virkeligheten. Filosofiene. Vi har to filosofiske standpunkter: Materialismen (naturen først) og idealismen (ånden først). Og vi har to filosofiske tenkemåter: Den mekaniske og den dialektiske. Følgelig finnes det fire hovedretninger: Dialektisk materialisme (Marx), mekanisk materialisme (Feuerbach), dialektisk idealisme (Hegel) og mekanisk idealisme

DEBATT

(religionene). Dette synes jeg er en grei inndeling.

Men studieboka deler istedet inn idealismen i objektive og subjektive typer. Objektive ideer liksom! (Religionen blir utrop til typisk objektiv idealisme!) Den skulle heller gjort mer for å forklare hvorfor mekanisk materialisme også er idealisme. At det er fordi tenkemåten ligger i det filosofiske standpunktet. Det ville gjort det enklere.

MATERIALISME OG DIALEKTIKK

Så til kap.3. (Materialistisk dialektikk). Reint pedagogisk mener jeg som sagt at man bør forklare helheten forst. så gå inn på delen, for deretter å komme tilbake til helheten igjen. Fra det allmenne til det særegne og fra det særegne til det allmenne. Sammenhengen mellom motsigelsene bør derfor forklares tidlig og ikke på slutten av kapitlet, som i studieboka.

Og dessuten. (Mao s66): «...ytre årsaker er forandringenes vilkår og ..indre årsaker er forandringenes grunnlag, og ..ytre årsaker virker gjennom indre årsaker». I studieboka står bare dette: (s57) «...hovedårsaka til forandring ligger i de indre forholda». Dessuten står det en hel del om at ytre forhold «egentlig er en abstraksjon» (ss). Hvorfor ikke også indre forhold? I (den objektive) virkeligheten er jo både indre og ytre forhold konkrete. Men våre ideer om dem er abstrakte. Hele marxismen er for den saks skyld en abstraksjon.

DET ALMENNE OG DET SÆREGNE

Den materialistiske dialektikken er læra om materiens bevegelse, om bevegelsens særegenheter og dens allmennheter. Dens konkrete og abstrakte aspekter. Hvordan er forholdet mellom forskjellige motsigelsers allmenne og særegne sider/betydninger?

Gravenstein og Torstein er to eple sorter som har forskjellige særegenheter. Allment sett er begge likevel epler og ikke pærer. Epler og

Alment er både epler og pærer frukt (se bildet) og ikke kjøtt, men epler og pærer har forskjellige særegenheter, understreker artikkelforfatteren i utgreiing om det almenne og det særegne.

FOTO: KLASSEKAMPEN

pærer har igjen forskjellige særegenheter. Men allment sett er de begge frukt og ikke kjøtt. Og så videre oppover og nedover. Vi kan ikke gå inn i en kiosk og kreve frukt som sådan. :«Nei, ikke epler, men frukt!» — «Ikke Gravenstein, men eple!». Sammenhengen bestemmer om noe er allment eller særegent.

Dette er enkle slutninger. Men se hvor fint Mao behersker forholdet mellom allmenn og individuell karakter også ved langt vanskeligere motsigelser (s79): «Motsigelsen i det kapitalistiske systemet mellom produksjonens samfunnsmessige karakter og den private eiendomsretten til produksjonsmidlene, er felles for alle land der kapitalismen består og utvikles. Hva kapitalismen angår, utgjør dette motsigelsens allmengyldighet. Men denne motsigelse i kapitalismen tilhører bare et visst stadium i klassesamfunnets allmenne utvikling. Når det gjelder motsigelsen mellom produktivkrefte og produksjonsforholdene i

klassesamfunnet som helhet, utgjør den motsigelsens særegenhet». Dette tar studieboka overhodet ikke opp! Her kan det sannelig se ut som den gir opp dialektikken.

FRA DET ALMENNE TIL DET SÆREGNE

Mao beskriver det allmenne ved motsigelsen slik (s68): «Det allmenne eller det absolutte ved motsigelsen har en dobbel betydning. Den ene er at det finnes motsigelse i alle tings utviklingsprosess, og den andre er at i enhver tings utviklingsprosess finnes det en bevegelse av motsetninger fra begynnelse til slutt». Studieboka (s39) sier: «1. Det fins motsigelser i alle ting, systemer, prosesser og fenomener. Dette gjelder i naturen, i samfunnet og i tenkninga. 2. Motsigelser forårsaker alltid bevegelse, forandring og utvikling».

Nå har ikke jeg noe prinsipielt imot omskrivninger. Man må bare ikke miste meningen på veien. Men

DEBATT

studiebokas framstilling er faktisk mer uklar enn originalen, og derfor egnet til å skape misforståelser. Her er f.eks. to presiseringer av Mao's beskrivelse som svekkes i studie-boka: (Pkt 1) Motsigelser finnes ikke i tingen, men i dens utviklingsprosess, og : (pkt 2) En motsigelse alene kan ikke forårsake utvikling (grunnlag og vilkår).

Men det verste er at dette ikke er forsøkt forklart som det allmenne ved motsigelsen i forhold til det særegne ved den. For ikke å snakke om at den andre betydningen av det allmenne ved motsigelsen er innholdt i den første. At den så og si er det allmenne i det særegne allmenne ved motsigelsen.

Hva så med det særegne ved motsigelsen? (Mao s. 78): «...når vi studerer det særegne ved en hvilken som helst type av motsigelse, — motsigelsen i hver form av materiens bevegelse, motsigelsen i hver av dens utviklingsprosesser, de to sidene av motsigelsen i hver prosess, motsigelsen på hvert trinn av prosessen og de to sidene av motsigelsen på hvert trinn — når vi studerer det særegne ved alle disse motsigelsene må vi ikke være subjektive og vilkårlige, men vi må analysere det på en konkret måte».

Det beste som kan sies om studie-boka på dette punktet er at noen av disse sakene er nevnt. (Pkt. 3.4.2. En motsigelse kan (!) gjennomløpe flere stadier). Stort sett er det svart hav. (Subjektivismen er forøvrig tatt opp på et helt annet sted i boka, under subjektiv idealisme, som om det var snakk om en ideologisk retning!)

FRA DET SÆREGNE TIL DET ALMENNE

Når det særegne ved motsigelsen analyseres så er det om å gjøre å finne de kvalitative forskjellene på dem, og hva som bestemmer deres kvalitet eller vesen. Derfor må hovedmotsigelsen og hovedsida i motsigelsen studeres. Dette er tatt opp på (minst) to forskjellige steder. Så langt alt vel. Men jeg kan ikke dy meg for å kommentere et par av

eksempelene som blir brukt. (s53): «Når en kunstner arbeider med et kunstverk, vil han velge formen ut fra det innholdet han vil ha fram. Men under arbeidet kan han bli så betatt av formen at det opprinnelige innholdet blir helt underordna». Det er riktig at innholdet ligger i formen og er hovedsida i motsigelsen mellom innhold og form. Men formen blir hovedsida bare i det øyeblikket bildet forandres sånn at et kvalitativt nytt innhold trer fram (ligger) i den. Etterpå, når bildet er ferdig, er det det nye innholdet som er hovedsida. (Forøvrig som i motsigelsen mellom praksis og teori, mellom produktivkrefter og produksjonsforhold, og mellom den økonomiske basis og den politiske overbygninga i samfunnet). Eller dette. (s. 60): «Parforholdet endrer karakter når kvinna reiser seg mot mannens undertrykking og istedet undertrykker han litt!» Jeg tviler på at det er nok.

Når det allmenne ved motsigelsen analyseres må vi særlig studere hva som skjer når utviklingsprosessen endrer karakter. Når identiteten skifter. Vi må skjelne mellom kampformene i motsigelsen og finne hvilke identiteter som inneholder antagonistiske kampformer. I studie-boka (s. 54) står det: «..kampen mellom de to sidene er absolutt og preger utviklinga av en motsigelse fra begynnelse til slutt, mens enheten mellom dem (nå i betydninga likevekt, balanse osv.) er betinga, midlertidig, forbigående, relativ». Denne betydninga av enhet/identitet som det motsatte av (som negasjonen av) kamp er brukt flere steder i teksten. Det er i en viss forstand riktig, men det blir ikke forklart hvordan kampen finnes i identiteten, hvordan enheten er en form for kampen, f.eks. hvordan enheten mellom arbeiderklassen og de intellektuelle (s. 56) er et uttrykk for kampen mellom dem.

Mange andre eksempler kunne også dras fram, men jeg må begrense meg. Typisk for framstillinga er iallefall at de forskjellige egenskapene ved motsigelsene er plassert

hulter til bulter, uten noen (klar) indre sammenheng. Og det er fordi det allmenne og det særegne ved motsigelsen er praktisk talt neglisjert i studie-boka. Dessverre.

ENKLE SLUTNINGER

Hva så med Mao's «enkle slutninger»? Med litt færre vanskelige ord vil jeg gjengi dem slik: Det fins motsigelser i alle tings utvikling fra begynnelse til slutt. Denne allmenngyldige sannhet ligger i alle individuelle kjennetegna motsigelsene har såvel når utviklinga er rolig som når den er voldsom og endrer karakter. I studiet av tingenes særegne bevegelse kan vi også se at det alltid er kamp mellom sidene i motsigelsene. Ved å studere det særegne ved tingenes bevegelse kan vi finne deres kvalitet, og ved å studere det allmenne ved dem, eller deres kvalitet, kan vi finne ut hvordan de kan endres. Det samme kan sies på hundre andre måter. Det viktigste er ikke å være like presis som Mao, men å beholde kvaliteten i innholdet.

Når man setter seg ned og skriver ei ny utgreiing om filosofi og dialektikk så er målsetninga naturligvis å gjøre stoffet mer lettfattelig og brukervennlig for dagens norske forhold. Men når det gjelder AKP(m-l)s nye studie-bok om Marxistisk Filosofi Trinn 1A (Del 1 vel å merke) så er forenklinga bare formal. Innholdet er så svekka at det er fristende å påstå at det har skifta karakter. Det kan ikke konkluderes før etter en tids bruk av boka. Men jeg syns ihverfall det ville vært mye bedre å trykke opp igjens Mao's Om Praksis og Om Motsigelsen.

NB. Å føre opp Maurice Cornforth som læremester i den dialektiske materialismen kan være å gjøre folk bjørnetjenester. Såvidt jeg husker så opererer han med vesensmotsigelser og hovedmotsigelser noenlunde likestilt. På den måten kan fort utviklinga av samfunnets produktivkrefter bli hovedmotsigelsen under sosialismen. Og det er vel Krutsjovs og Dengs dialektikk?

Sjur Tveit □

ANMELDELSER

MYK MAK

Denne hovedfagoppgava i sosiologi er ei interessant oppfølging av reformisme debatten. Den har et sjeldent klart standpunkt for arbeiderklassen, hevder Erik Ness i denne anmeldelsen.

Ole Johnny Olsen leverte høsten 1984 sin hovedfagoppgave i sosiologi; En studie av bedriftsorganisasjon og fagorganisasjon ved Eidanger Salpeterbedrift 1945-1970.

Det dreier seg altså om Hydro på Hærøya utenfor Porsgrunn. Han sier sjøl i oppgava at utgangspunktet var «Spørsmålet om i hvilken grad arbeiderbevegelsens utvikling, — politisk og ideologisk, kan forstås som et resultat av ledelsens kontroll over medlemmer og velgere.» Eller «Hva hindret arbeiderklassen i å realisere sine potensielle målsettinger?»

Rett inn i reformisme debatten med andre ord, og diskusjonen om farvel til proletariatet.

Opgava har to sterke sider som er usedvanlige i analyser av noe slag;

— Den definerer premisene for forfatterens egen tankegang nøye og grundig. (Opgava er ei lærebok i materialisme og sosiologi i samme slengen.)

— Oppgava bruker analyse-apparatet direkte på de to klassene på Hærøya representert ved bedriftsledelsen og fagforeningsledelsen.

sen.

Det gjør ikke oppgava mindre interessant at den tar utgangspunkt i en tradisjonell marxistisk og utrolig klar definisjon av den kapitalistiske produksjonsmåten. De motsatte klasseinteressene på bedriften mellom arbeideren som selger varen arbeidskraft i forhold til varekjøperen/kapitalisten, gjennomsyrrer hele oppgava.

SPENNENDE OG KONKRET

Denne boka er det mest spennende jeg har lest om reformisme, fordi den kobler analysa så direkte til det konkrete arbeidet i klubber og fagforeninger. I tillegg lærte jeg en god del arbeiderklassehistorie med utgangspunkt ilandets største industriarbeidsplass.

Spesielt interessant burde den grundige gjennomgangen av konflikten i 1948 om nedsatt arbeidstid, fra 48 til 42 timers uke for rundskiftarbeidere, være i disse tider der kampen for 6-timers dagen er voksende. Aksjonen på Hærøya for å ta 42 timers uka blir ikke mindre interessant når vi veit at det var kommunistene som stod i spissen i denne kampen.

Når var sist du leste om koblinga mellom teknologi og makt? Åssen endra produksjonsbetingelser og innføring av nye maskiner gir bedriften muligheter til økt kontroll og for å svekke fagforeningas rolle.

Når var det sist du leste om bedriftens personalpolitikk som et maktredskap, ikke som diktatoriske Thatchermetoder, men med finurlige boligprogrammer og

sosiale tiltak? For meg var dette sjeldent materiale og ikke minst verdifullt at utgangspunktet er arbeidernes.

SIKRING AV SAMARBEID

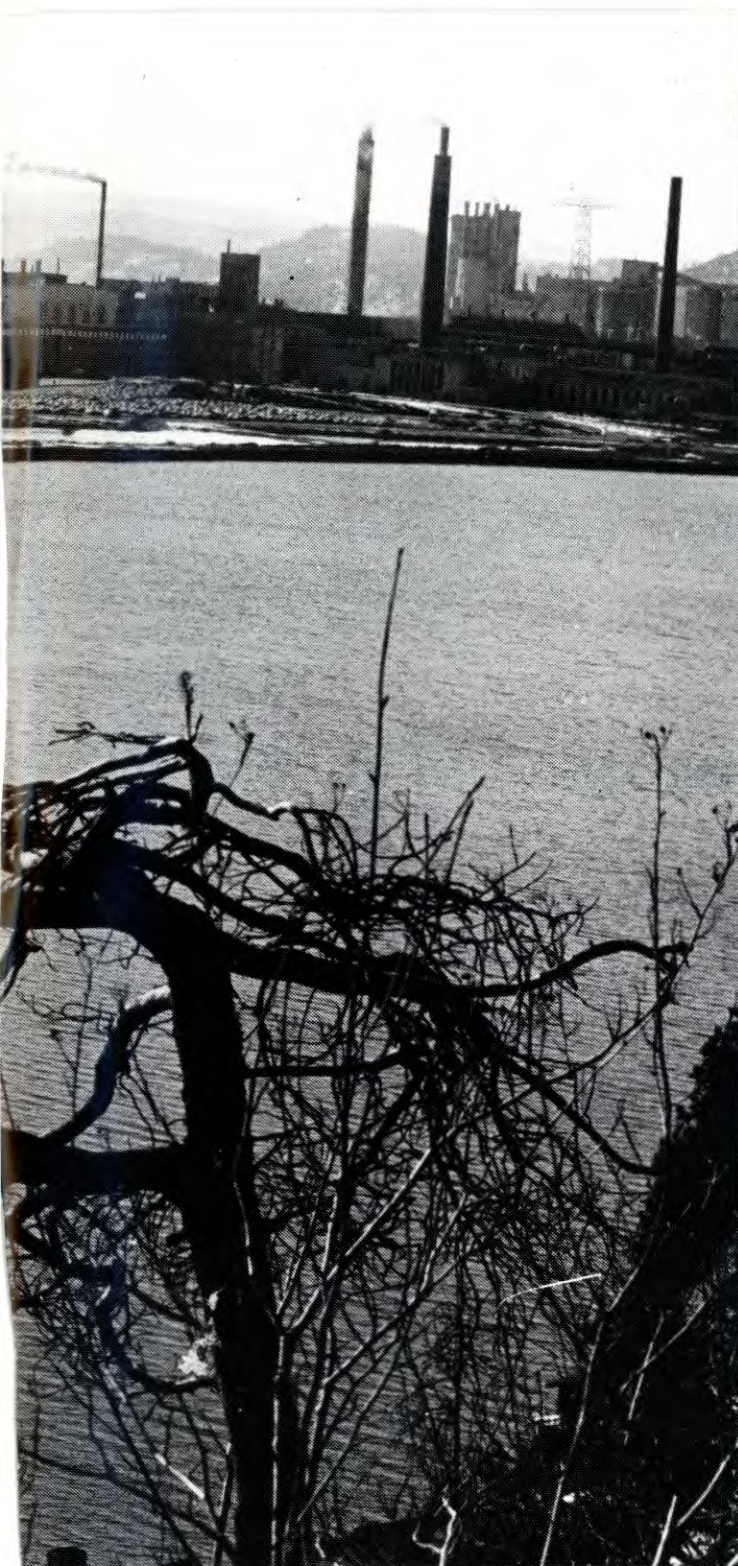
Jeg synes drøftingene av hvilke mekanismer som fungerer innad i fagforening/klubb som styrker samarbeidslinja, hvilke forhold som drar arbeiderlederne mot ansvarlighet og samarbeid med bedriftsledelsen er det mest interessante med Ole Johnnys Olsens studie av Hærøya. Derfor er disse kapitlene fulle av understrekinger, kommentarer og assosiasjoner til egen erfaring.

Ta f.eks kap.5 som heter «Sikring av lojalitet og samtykke?» Der blir historia og konkrete eksempler satt i en teoretisk sammenheng med modeller beskrevet i kapittel 2; «Teoretisk perspektiv og problemstillinger.» Litt fra avsnittet om «Institusjonalisert klassekamp»; «Edwards fokuserer på en form for byråkratisk kontroll, institusjonalisering av hierarkisk makt, av arbeiderne som individer. En institusjonalisering av relasjonene mellom bedriften og arbeiderne som organisert kollektiv kan være av større betydning.

Mulighetene for dette vil være tilstede der arbeiderne er godt organisert. De fleste sider ved arbeidskontrakten, (dvs arbeideren som vareselger, min anm.E.N.) også de som eventuelt ivartar individuelle rettigheter opprettet som formelle avtaler, vil da være resultat av enighet mellom fagforening og bedriftsledelse.

Det var også etter framveksten av arbeidernes fagorganisasjoner slike avtaler ble utbygd. Først mot arbeidskjøpernes vilje, seinere med større grad av velvilje

Drøftinga av hvilke mekanismer som styrker samarbeidslinja på bedriften er noe av det mest interessante i denne hovedfagsoppgava i sosiologi fra Hydro (bildet).

FOTO: KLASSEKAMPEN

fra deres side. Grunnen til dette var blant annet erfaringa med at avtalene kunne redusere usikkerheten og sikre ledelsens kontroll.»

DEN VANSKELIGE KONTRAKTEN

Det er nettopp som vareiere arbeiderklassen inngår avtaler med kapitalisten/ar-

beidskjøperen. Denne kontrakten er et tveegget sverd. På den ene siden sikrer avtalen midlertidig arbeid på gitte betingelser, til gitt lønn osv. På den andre siden ser det ut som arbeideren er avhengig av arbeidskjøperen, og ikke motsatt slik det er i virkeligheten. Samarbeidstanken om felles interesser har et klart grunnlag. Mange har gjort erfaringa at en sterk klubb som medlemmene stoler blindt på, «kan redusere usikkerheten og sikre (bedrifts-) ledelsens kontroll». «De kollektive avtalene var en basis for ledelse i form av en regjering der avtaleteksten utgjorde «lovverket». (Selznik, 1979). Bruk av tredjepart som ved mekling og voldgift, styrket ytterligere dette systemets legitimitet.»

O.J. Olsen reiser spørsmålet hva som gjør at de kollektive avtalene og den formelle samhandlingen mellom kapital og arbeidernes organisasjoner kan medvirke til å sikre kapitalens herredømme. Hvilke mekanismer fungerer?

Nå skal jeg ikke ta fra leseren gleden ved å lese dette i oppgava til O.J. Olsen. Bare noen assosiasjoner fra min virkelighet som jeg noterte i margin ved første gangs lesning; Lønnsnedslag, revolusjonær bevissthet, klassebevissthet, bedriftsdemokrati, fagforeningsbevissthet, julegratiale (?)...

NOE NYTT?

Spørsmålet kan stilles om Olsen har funnet noe nytt. De som har lest endel «arbeidslivets sosiologi» vil sikkert si at dette er ikke er epokegjørende. Allikevel er jeg temmelig sikker på at vinklinga ikke ofte er så klart fra arbeiderklassens standpunkt som her. Vi som ikke har lest og studert så

ANMELDELSER

mye teori på disse spørsmåla kan med rette si at endel av dette visste vi. På den måten at det er lett å kjenne seg igjen og knytte analysa til egne erfaringer.

På den andre sida er disse tinga så tett innpå oss at vi ikke ser «skogen for bare trær». På dette området er arbeiderklassens ledere om trent kjennskap til teori ut fra arbeiderklassens standpunkt. Og sånn må det sjølsagt være når utgangspunktet er som verst: Sosialdemokratiets ideologi om klassesamarbeidsstaten.

For oss derimot må det være interessant å finne ut om den formelle organisasjonen med nødvendighet driver fram et oligarki (fåmannsvelde). Må tillitsmenn bli uerstattelige eksperter som regulerer og passiviserer medlemmene? Tjener dette arbeiderne eller kapitalen? Kan eksistensen av en sterk opposisjon være en garanti mot en sånn utvikling, også når kommunistene er i posisjon?

Oppgava bør leses av alle som stiller slike spørsmål og det er en naturlig oppfølging av Scocozzas hefte om reformisme.

Skulle jeg si noe negativt om oppgava må det gå på noe akademisk og unødvendig bruk av spesialuttrykk.

Dette er spesielt slitsomt de første 20-30 sidene. Sannsynligvis er denne stilen, og de utallige henvisningene til annen litteratur, «knebøyinger» for professorene som skal lese oppgava og gi karakter.

Med litt forskjellig utgangspunkt ga både proffene og jeg beste karakter. ■

Erik Ness

Ole Johnny Olsen
«En studie av bedriftsorganisasjonen og fagorganisasjonen ved Eidanger Salpeterbedrift 1945-1970.»
Sosiologisk Institutt, Bergen

Retur:
Røde Fane
Boks 83, Bryn,
0611 Oslo 6

NESTE NUMMER:

KJØNN

